

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА СО АРХЕОЛОГИЈА

Иван МИКУЛЧИЌ

ВАРВАРИ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ДОЦНАТА АНТИКА (Литературни и археолошки потврди)

Населувањето на странците на една нова територија може да се реализира по мирен и по насилен пат. Тоа се познати работи за кои нема потреба да дискутираме. Мирната инфилтрација на Варварите (Неримјани) од областите северно од Дунав на просторот на доцноантичкиот римски Балкан може sukcesивно да се следи низ пишаните документи и преку археолошките наоди. Варварите биле населувани во балканските провинции со дозвола на римската власт во одделни кризни моменти и плански распоредувани во опустошените краишта. Од друга страна и повеќекратните провали на одделни народи во балканскиот простор имале за цел да подготват услови за нивно трајно населување. На просторот на Источен и Среден Балкан во Доцната антика се населувале Готите, Бугарите и Словените.

За предсловенските провали и населувања на тлото на денешна Република Македонија досега не е составен целосен преглед во нашата стручна литература. Третирани се главно провалите на бугарските племиња, потоа на Антите и Словените како и на Аварите во 6. век и тоа глобално, во пошироки балкански рамки¹⁾. Хунските пустошења на Балкан во средината на 5. век како и готските провали и населувања во овие краишта во 3., 4. и 5. век спорадично се одбележани во домашната литература²⁾. На трајното населување на Варварите на ова тло пред појавата на Словените му се посветени неколку попатни белешки³⁾.

---

1. Од поновите трудови ги издвојуваме: P.Lemarle, *Invasions et migratins dans les Balkans depuis la fin de l'epoque romaine jusqu'au VIIIe siecle*, *Revue historique* T.211, Paris 1954, 265-308; - Љ. Максимовиќ, Северни Илирик у 6 веку, Зборник радова Византол. института Т.19, Београд.1980, 17-57; - Б. Панов, Средновековна Македонија, 3. Скопје 1985, 9-12.

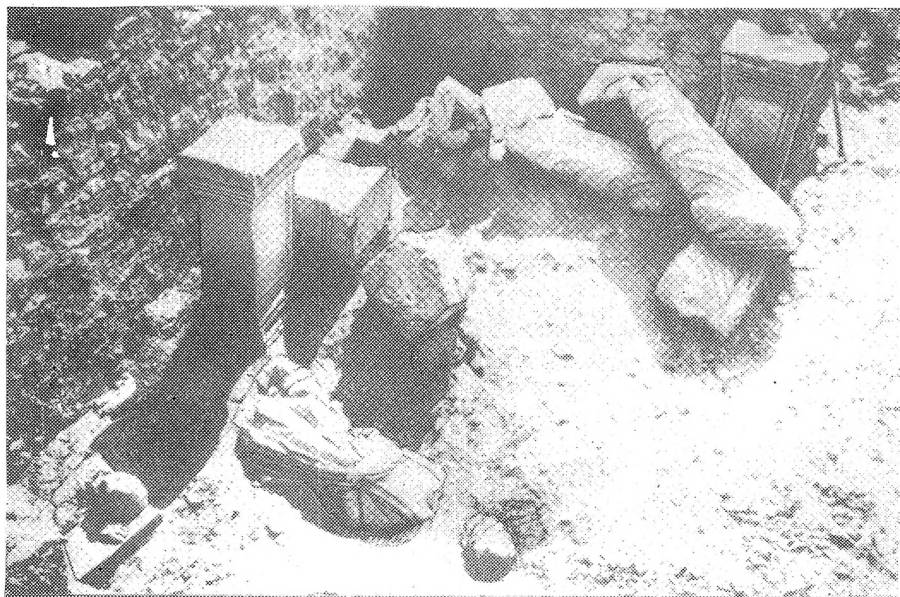
2. На овие настани досега само потпишаниот им посветил извесно внимание - сп.И.Микулчиќ, Непознат антички град кај Мојно, Год. зборник на Филозоф. факултет (натаму: Гзфф) кн.22, Скопје 1970, 325 и н., особено 340-347 (Готи и Херули во 267-269 г.); - Истиот, Старо Скопје со околните тврдини, Скопје, 1982, 46-46 (Готи во 4, и Хуни во 5. век); истиот, за големината на доцноантичките градови во Македонија, Историја год. X-2, Скопје 1974, 347-348; - истиот, Некои нови моменти од историјатот на Стоби, Студии за старините во Стоби кн. III, Скопје 1981, 205-228, особено 208-212 (Хуните во 447) г.).

3. И Микулчиќ, Доцноримски Грбови од Скупи, Гзфф кн.26, Скопје 1974, 109и н., особено 133-141 и сл.: 12-17, 21, 25, 31-36, 43, 47-64, 71-73; - истиот, 1982, 46, Т.8.

Оваа материја не е многу обемна ниту проблематична, а стана актуелна и кај нас во последно време. Тоа е цел на овој приказ. Настаните познати од пишаните извори ќе ги проследиме по хронолошки ред.

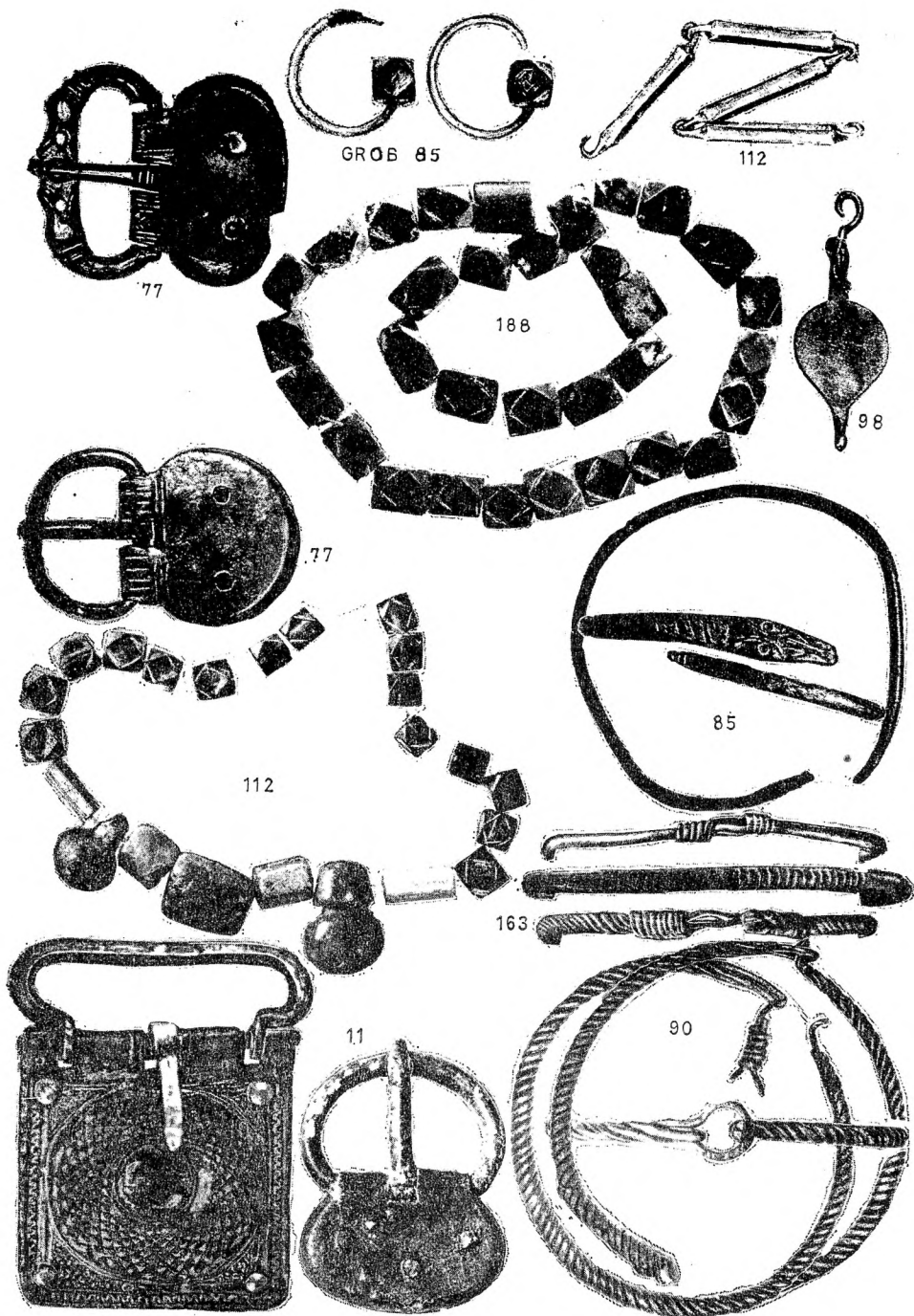
I. Готи и Херули во Македонија во 3. век

Во екот на длабоката криза - социјална, стопанска и културна - што го потресувала од темели Царството во текот на 3. век, бројни провинции биле ограбени од Варварите што живееле зад Дунавскиот лимес. Во Македонија тие провалиле во 267 (или 268) и 268/69 година. Тоа биле Херулите и Готите, два источни германски народи кои од просторот на денешна Јужна Русија и Украина со кораби стигнале во Егејско Море, таму ги освоиле и ограбиле малоазиските крајбрежни градови, а потоа се истовариле кај Атина и неа ја ограбиле и тргнале по копно на север. Попат, во Македонија, тие опседнале два најзначајни града, Солун и Касандреја и речиси ги освоиле кога слушнале дека пристигнува царот Галиен со голема армија. Тоа ги натерало да ја прекинат опсадата и да продолжат на север. Попат тешко ги опустошиле областите на Пелагонија (Битолско-Прилепската рамница) и Добер (денес Струмица). Тука некаде ги нападнале и римските коњаници - Далматски еквици - и им нанеле загуба од 3.000 луѓе⁴.

Слика 1

4. Zosimi comitis et exadvocati fisci Historia nova, (ed.L.Mendelssohn, Lipsiae 1887), I, 43; II, 33. - L.Schmidt, Die Geschichte der deutschen Stämme, I Die Ostgermanen, München 1941, 217-219.

Слика 2

Овие вести ги забележал Зосим, користејќи ги извештаите на Дексип, атински писател и учесник во овие настани. Вестите се веродостојни, не е сигурно само дали ова се случило во 267 или 268 година.

Археолошките наоди што досега се откриени зборуваат за ширината на готските разурнувања. Градот Стибера во Пелагонија, ископуван пред 4 децении, во тој поглед е најимпресивен. Двете градби што се откопани, градскиот храм на богинката Тихе и гимназионот, биле урнати и изгорени, а мермерните споменици во нив - десетици статуи, бисти, ари и стели со списоци на ефеби, биле едноставно турнати крај нивните постолја и така оставени без некој подоцна да ги дигне или однесе за нова намена. Градот умрел наеднаш и целосно, а по овој настан веќе не бил обновуван. Последните монети и статуи најдени тука потекнуваат од времето на царот Галиен, што одговара на извештајот на Дексип⁵⁾. Стибера ја нарековме Македонска Помпеја (Сл.,1).

Траги од истовремените уривања се откриени во следните години со ископувања кај селото Мојно во Пелагонија, каде лежел еден друг антички град (Пелагонија?)⁶⁾; потоа во Стоби и Хераклеја. Со долгогодишните ископувања во Стоби е потврдено дека раноримскиот град бил целосно урнат во доцниот 3. век. Потоа врз неговите урнатини бил подигнат нов град Стоби, помал по обем и со поинаква улична мрежа односно со еден сосема нов урбанистички план⁷⁾.

Во Хераклеја Линкестиска (крај денешна Битола) е забележана слична ситуација. Раноримскиот форум со пропратните тремови бил урнат во тоа исто време, а врз урнатините нешто подоцна биле подигнати нови градби со поинаков план и поинаков карактер⁸⁾. Да не ги набројуваме и другите наоѓалишта кај нас кои носат траги од истите настани.

Готите, здружени со повеќе други германски племиња преминале преку Дунав и во 269 (или можеби 268) година, сега со своите семејства и со желба трајно да се населат на Балканот. Кај градот Најс (денешен Ниш) дошло до голем судир со римската армија. Римските хроничари забележале дека царот Клаудиј II тука извојувал сјајна победа и ја заслужил титулата "Готикус". Вистината била сепак нешто поинаква. Кај Ниш останала закопана голема воена благајна (во кастелот кај Паник, откопана во 1938-39), а Готите со своите семејства продолжиле непречено на југ, кон Солун. Таму пак им се спротиставила римската армија и ги принудила да скршнат на исток, во Тракија. Конечно се населиле во пустите региони на планината Хем (Балкан-Стара Планина)⁹⁾. Траги од населување на Готите кај нас во тие години нема.

5. Д. Вучковиќ-Тодоровиќ, *Stybera* - античко поселение во окрестностјак Прилепа, *Archaeologia Jugoslavica* Vol.IV. Beograd 1963, 59-101, особено 96 и сл. 20, 21.

6. И. Микул иќ, Мојно, 325-347.

7. Истиот, За големината, 351-357.

8. Истиот, исто д. 357-360.

9. L. Schmidt, *Ostgermanen*, 219.

II. Готи и Сармати во Македонија во 4. век

Следните половина век во Македонија владеел целосен мир. Во зимата 322/23 западноготското племе Тервинги предводени од Раусимод преминале преку Дунав и пустошејќи низ Долна Мезија и Тракија се упатиле кон Македонија. Царот Константин I во Солун организиран противудар, лично ги повел своите единици против Готите и ги присилил да се повлечат назад преку Дунав¹⁰. Досега не се откриени никакви археолошки траги од овој поход кај нас.

На крајот од владеешето на Константин I повеќе готски племиња се населиле на просторот на денешен Банат и Трансилванија, предизвикувајќи многу напната политичка ситуација со домашното Сарматско население на тој простор. Напнатоста се доближувала до критичната точка и секој миг можело да избие војна од големи размери. Царот Константин I со наследникот Константин II и голема римска армија се поставиле на Дунавската граница, одблиску да го следат развојот на настаните. Тогаш царот решил да прифати маса од 300.000 бегалци - Сармати и Готи - и да ги насели во балканските провинции Горна и Долна Мезија, Македонија и Тракија, а дел од нив да ги испрати дури во Италија¹¹.

Ова е прво масовно населување на Варварите кај нас. Со ископувања во Скупи (денешно Скопје), во голем број гробови од средината на 4. век и нешто подоцна, се откриени предмети од неримско потекло (сп.сл.2). Археолошки се врзуваат за твр. Понтски културен круг¹². Идентични наоди се откриени и во Демир Капија, во Варош - Прилеп, во повеќе мали селски некрополи од истото време околу Битола, потоа во Охрид¹³. Меѓутоа, соочени со многу повисока материјална и духовна култура во Римското царство, населените Варвари по 1-2 генерации биле целосно романизирани и тие археолошки "исчезнале" од нашите простори.

*
* * *

Во североисточниот граничен појас на Балканскиот Полуостров долж Дунав, во тогашните провинции Долна Мезија и Скитија, во доцниот 4. век имало многу населени Готи. Од пространствата на Јужна Русија и Украина, пред налетот на Хуните од Централна Азија, се кренале народите на Источните и Западните Готи оставајќи ги засекогаш своите населби на тој простор и побарале спас на територијата на Римското царство. Локалните римски управници постапувале различно со бегалците, но главно се однесувале сурово и неочекувано кон нив.

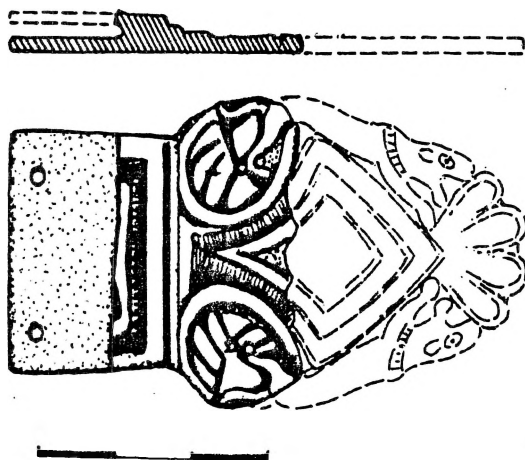
---

10. Ibidem, 225

11. Eusebii Vita Constantini 4,6 - prema E Stein, Geschichte des spätrömischen Reiches, Bd. I. Vom römischen zum byzantinischen Staate, Wien 1928, 198. -T.D.Barnes, Constantine and Eusebius, Cambridge/Mass.- London 1981, 112..

12. И. Микулчиќ, Доцноримски гробови, 132-141.

13. Иститот, истото д. 141.

Слика 3

Слика 4

Новодојдените готски групации се поврзале со своите сонародници кои тука биле населени од порано и наскоро организирале општоготски бунт. Царот Валенс побрзал со голема армија да ги разбие Готите и да ги стави под државна контрола, но кај Хадрианоупол (денешно Одрино) во 378 г. тој загинал, а римската армија била целосно уништена. Балканските провинции биле препуштени на милоста на Готите¹⁴.

Новоизбраниот цар Теодосиј, подоцна наречен Велики, со големи напори ги потиснувал Готите од една провинција во друга но не успеал да ги истисне надвор од државата. Конечно, најголем дел од нив биле населени во граничните предели за да служат како римски граничари (лимитани) и како треторазредни војници - територијалци (бургарији) заедно со нивните семејства во внатрешноста на Балканот. Пред да се смират, Готите ги пустошеле селата и полските имоти, а не градовите, бидејќи не биле вешти да уриваат градски и тврдински ѕидови. Во Македонија во тие години Готите наминале два пати:

- Во зимата 379/80 западноготскиот водач Фритигерн стигнал со своите одреди од Тракија по патот Сердика (ден. Софија) - Стоби во Повардарјето и се упатил кон Солун, каде царот Теодосие собрал нова војска и подготвил одбрана. Во судирот кој уследил некаде во Повардарјето, римската војска била повторно разбиена а царот едвај успеал да си ја спаси главата. Готите не го гонеле царот ниту остатоците на армијата, туку се задоволиле со пленење на околниот регион, а потоа се повлекле назад во Долна Мезија¹⁵.

- Во 395 г. Западните Готи под Аларих тргнале од Долна Мезија кон Константинопол (Цариград), а оттаму по наговор на царскиот префект Руфин продолжиле кон Македонија и Тесалија. Овие провинции, во рамките на префектурата Источен Илирик, пред умирање (395) Теодосие ги ветил на синот Хонориј, како наследник на Западното царство. Луѓето околу Аркадие, на Цариградскиот двор, тоа не сакале да го прифатат. Затоа Илирик станал предмет на меѓусебни караници меѓу Западното и Источното царство низ следните два века.

Во таа смисла, од Рим бил испратен во Илирик врховниот заповедник на западната армија, непобедивиот Стилихон (исто Герман), со цел да ги избрка Готите на Аларих назад кон исток. Војските биле конфронтирани подолго време на Пелопонез: Стилихон се враќал и пак доаѓал во Грција, меѓутоа не дошло до отворена борба. Западните Готи во 397 г. се населиле во Стариот и Нов Епир и Аларих добил од Цариград титула врховен заповедник на војската во Илирик. Во 401 г. Визиготите ги напуштиле овие краишта и засекогаш се отселиле на запад (во Јужна Франција и Шпанија)¹⁶.

Археолошките потврди за присуството на Готите во нашите краишта во доцниот 4. век се ретки, но ги има. Силно зголемениот број на кастели (тврдини) и укрепени населби од тоа време кај нас зборува

14. L. Schmidt, Ostgermanen, 415.

15. Ibidem, 416.

16. Ibidem, 427-432, 437.

за готската опасност. Домашното романизирано население барало засолниште зад сигурни крепостни сидови, масовно преселувајќи се во кастелите или укрепувајќи ги позначајните населби. Со тоа во голем степен бил изменет и начинот на живеење на домашното население. На сметка на дотогашното земјоделство, во доцниот 4. век силно се развивало рударството во природно заштитените планински ревири, а преработката на метали и бројни други занаети станувале стопански основи на новосоздаденото градско население¹⁷⁾. На новодојдените варвари им се отстапувале традиционалните земјоделски региони.

Материјалната култура на Готите во тоа време била во најголем степен романизирана. Тие биле исто така Христијани. Само понекој дел од женскиот накит и машка опрема или вооружување биле работени со традиционални готски форми, така што археолошки можеме да ги препознаеме како неримски производи. Вакви наоди кај нас не биле досега предмет на некоја целосна студија. На ова место можеме да споменеме само некои од нив.

Како сигурен импорт прикажуваме една бронзена тока од типот на т.н. ланцета, најдена во тврдината Кале меѓу Миокази и Ижиште, во Поречие, значаен граничен премин помеѓу провинциите Нов Епир и Македонија (Сл.3). Исто така и повеќе обетки со октаедарска глава, наодани од порано во гробовите во Скупи (сп., Сл.2) или кај кастелите во Здуње (Поречје), во Велгошти крај Охрид и во Охрид: потоа во Опила, на граничниот премин од Македонија до Средоземна Дакија. Истите несомнено зборуваат за присутноста на Готи - федерати, ангажирани во тие кастели¹⁸⁾ (сл.4).

Од повеќе тврдини од тоа време потекнуваат специфични врвови за стрели, пред сè оние со 2 наназад свртени крилца и со тордиран врат. Врвните познавачи на оваа материја им ги припишуваат овие форми на германските народи во доцниот 4. и 5. век¹⁹⁾.

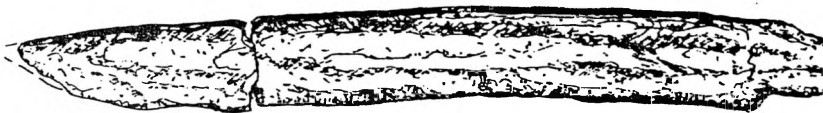
---

17. За бројноста на укрепените места од ова време кај нас сп. заб. под 40 подолу. Замирањето на земјоделството и силниот процвет на рударството во доцниот 4 век се потврдени и писмено: *Notitia Dignitatum per or.* (ed. O. Seeck, Berolini 1876) 13.11 наведува функција на *Comes metallorum per Illyricum*, а *Codex Theodosianus* (ed. Th. Mommsen, Berolini 1905) I, 32, 5 (закон од 386 г.) наведува "*procuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam mediterraneam, Moesiam seu Dardaniam*". Околу 150 кастели на нашата територија можат да се поврзат со оваа дејност, односно тие ги штители рударските и топилицарските постројки.

18. H.W.Böhme, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire*, MBVF Бд.19, München 1974, 79-82, 371 (приврзок за појасен каиш од типот Ланцета, тип 2, од крајот на 4. век; -За носачи на појасното торбиче сп. Böhme 1974, 116 и наодите во Македонија кај: И.Микулчиќ, Град Чрешче, Гзфф кн.40, Скопје 1987, 151, сл.2 и З.Георгиев, Градиште, Доцноант. тврдина кај Пчиња, МАА кн.10, Скопје 1985-86, 206, сл.5. -За обетките со кубооктаедри: S.Uenze, *Die spätantiken Befestigungen von Sadovec, Bulgarien*, MBVF Бд.43, München 1992, 163-164, со осврт на ваквите наоди на подрачјето на Бугарија (Перник, Кривина-Јатрус, Кајлака кај Плевен, Ивајловград, Брачигово) и Д.Мркобрад, Археолошки налази Сеобе народа у Југославији, САДЈ, Београд, 1980, 33-34, 17. -За македонската наоди: И.Микулчиќ, Доцноримски, 120-121, сл.33, 34 (Скупи); М.Ивановски во Археол. Преглед 27, 1986, Љубљана 1987, 123 (Здуње) и Ц.Крстевски во Археол. Преглед 28, 1987, (1989), 130 (Опила), потоа кај В.Лажтов, Накитот од раносредновеков. ноѓалиште во Охридско, Зборник на трудови на Музејот во Охрид, кн. I, 1961, 43.

19. Böhme, op.cit., 110-111.

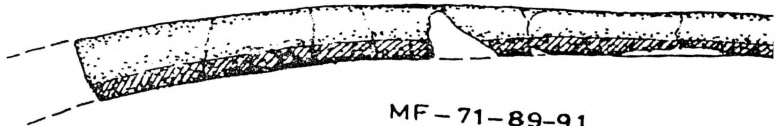
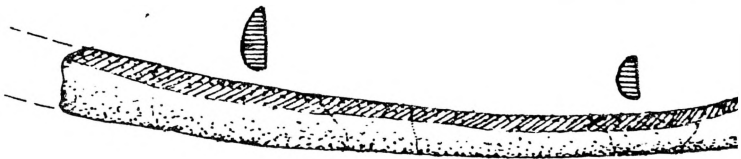

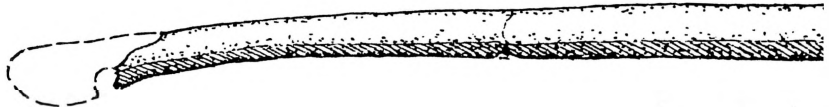
MF- 71-218,-219

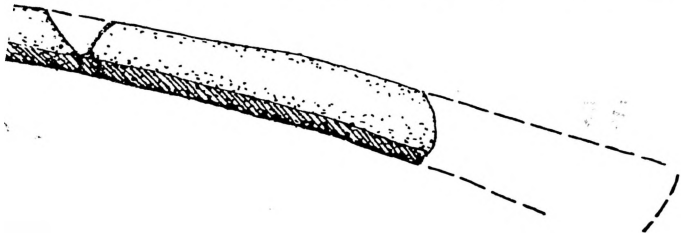

Cauka 5

MF- 71-89,-91

Кон овие наоди треба да ја приклучиме и добро познатата украсна керамика од групата на тнр. Сива македонска сигилата, откриена во низа населби ширум Македонија и датирана во доцниот 4. и раниот 5. век, а поврзана со присуството на Готите ²⁰⁾.

III. Хуни и Готи во Македонија во 5. век

Во текот на 5. век во Македонија владее главно мир, прекинат со два настани. Хуните населени во Панонија во текот на 4. и 5. деценија од 5. век во низа походи ги разурнале и засекогаш уништиле речиси сите римски градови во Панонија и Норик, Ретија и Германија, Галија и северна Италија. Страдале и балканските градови на Дунавскиот лимес. Во 447 година Атила ги повел војските на Цариград но во последен момент се откажал од него, ја уништил источноримската армија на Галиполе, а потоа по ред продолжил да ги освојува, ограбува и урива градовите низ Источниот и Средниот Балкан. По Мезија и Тракија на ред дошле Македонија и Тесалија, Нов и Стар Епир. Есента го затекнала Атила пред Термопилите на југ и тој изморен од уривање и претоварен со плен тргнал назад кон зимските станишта во Панонија. Во овој поход страдале "не помалку од 70 градови" ²¹⁾, а најголем дел од нив засекогаш ги изгубиле своите дотогашни градски обележја.

Карактеристично хунско оружје е најдено во Стоби, во слоевите на еден силен пожар и уривање на градбите, а датирано со монети на Теодосиј II и Валентинијан III во средината на 5. век. Се работи за коскени облози за хунски рефлексен лак, трокраки врвови за стрели, тешки боеви ножеви и др. (сл.5) ²²⁾. Идентични наоди потекнуваат и од Херклеја Линкестис (сл.6) ²³⁾, а вакви врвови за стрели се најдени и во неколку помали крајпатни кастели од тоа време на овој простор.

Вториот настан се случил во 479 година. Источните Готи настанети во Долна Мезија и Тракија, незадоволни од Цариградскиот двор се постапките кон нив, решиле да се иселат оттаму. Ги водел кралот Теодерих Амал, кому царот му подарил највисок воен чин - врховен командант на војската. Остроготите тргнале преку Македонија кон Нов Епир со намера таму да се населат. Бидејќи царот им ги должел на Готите ветените војнички плати, тие решиле сами да си ги наплатат. Така попат го зазеле и ограбиле градот Стоби ²⁴⁾. Градот не го урнале, а неговите жители ги присиле и натаму да произведуваат оружје за нив.

20. J.W.Hayes, Late Roman Pottery, BSR, London 1972, 405-407.

21. Callinici Vita ss. Нупатii cap.138, 139 ("преку 100 градови"); Chronica minora (gallica) I p.662 ("не помалку од 70 градови"). За овие настани сп. и: E.A.Thompson, A History of Attila and the Huns, Oxford 1948, 90-94; H.Homeyer, Attila der Hunnenkönig, von seinen Zeithenossen dargestellt, Берлин 1951, 79-81; -O.J.Maenchen-Helfen, The World of the Hunns, Studies in their History and Culture, Berkeley 1973, 114-125.

22. И.Микулчиќ, Der Untergang der Paläste im spätantiken Stobi, Nordmakedonien, Symp. "Palast und Hütte", Берлин Нов.1979. Mainz 1982, 535-554. -Истиот, Некои нови моменти од историјата на Стоби, Студии за Стоби III, 1981, 210-212, 218, 221, 225-266.

23. Е.Манева, Коскени облоги од рефлексниот лак и тробриди врвови од стрели од номадско потекло во Хераклеја, Зб. на трудови кн.6-8, Музеј Битола 1985-87, 49-60.

24. Malchi frg.18 (FHG IV, p.125); Jordanes Gotica et Romana, c.280; -L.Schmidt, 1941, 284.

Следната жртва бил градот Хераклеја Линкестис. Остроготите се улогориле крај градот, чекајќи поволни вести од Дирахион (денешен Драч, Дурес) за планираното населување околу него. Додека чекале таму, хераклејскиот епископ ги снабдувал со храна. На крајот се скарале: тој одбил да им даде жито и вино за по пат. Се засолнил со своите луѓе во една блиска тврдина, а Готите за одмазда му го запалиле градот²⁵).

На пат кон Драч Готите стигнале пред Лихнид (денешен Охрид) и се обиделе да го заземат градот. Лихнид се спасил од нив благодарение на силните сидови. Готите конечно се населиле околу Драч но по неколку години тргнале назад. Во Македонија ограбиле неколку помали места околу Солун и градот Лариса во Тесалија. Оттаму тие се вратиле во Долна Мезија. Конечно, во есента 488 најголем дел од нив тргнале на пат кон Италија напуштајќи ги засекогаш балканските простори. Градот Равена бил избран за нова престолнина, каде Теодорих - сега наречен Велики - изградил повеќе монументални и раскошни градби. Од Италија Готите управувале и со Далмација и Превалитана, допирајќи така до северозападниот дел на денешна Република Македонија, до Полозите²⁶.

IV. Нови Варвари во Македонија во 6. век: Бугари и Кутригури, Словени и Авари

Во текот на 6. век Готите останале присутни главно во Далмација и некои соседни западни региони, а помали германски групации се појавиле спорадично на просторот на Источен и Среден Балкан, главно како федерати - платеници во служба на Цариградскиот двор. Нивните карактеристични фибули и други делови од лична опрема се археолошки доказ за тоа. Од Битолскиот регион потекнува една источноготска палчеста фибула; од тврдините во Црешка кај Штип, Пчиња кај Куманово, Голем Град на Преспа и од Стоби потекнуваат носачи за германски појасни торбички (кеси за пари и личен прибор; - сл.7), а од тврдината на Водно крај Скопје германска сива жигосана керамика²⁷ (сл.8).

Новите народи кои во 6.век дошле од Источна Европа на Балканот, не оставиле траги од својата материјална култура туку само пустош. Тоа биле Бугарите и Кутригурите, Словените и Аварите. Нивните провали, забележани од современиците, ќе ги следиме по хронолошки ред.

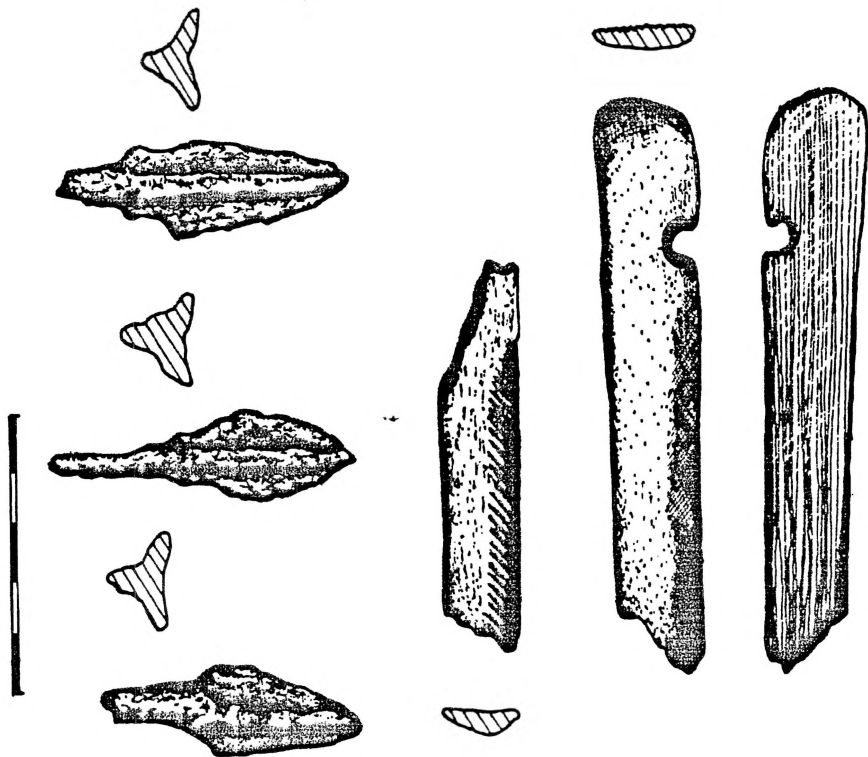
Во 517 година една поголема група на "Гети" (несомнено Бугари) го прокрстариле Илирик од Дунав на север до Термопилите на југ²⁸).

25. Ibidem.

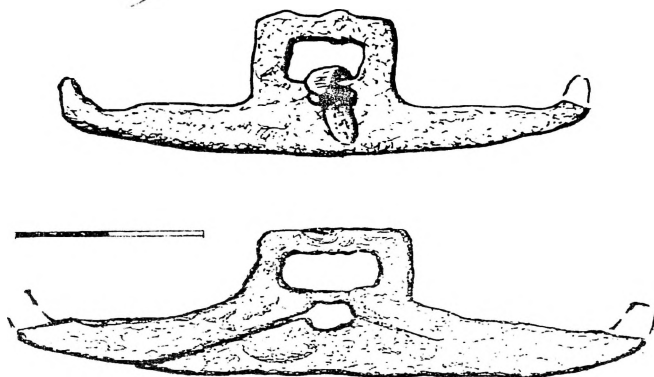
26. Schmidt op.cit., 287-293.

27. K. Tackenberg, Germanische Funde in Bulgarien, Izvestija na BAI 1928-29, Sofija, 264-266 (palčesta fibula od Makedonija). -Z. Vinski, Kreuzformiger Schmuck der Völkerwanderungszeit in Jugoslawien, Vjesnik Arheol. muzeja 3, S., knj. III, Zagreb 1968, 151-165. S.Uenze 1992, 171-172, Taf.7.18; 8.6-9; 125.17-18; 126.1-2 i sl.9.6 (ситни наоди).

28. P.Lemerle, Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'epoque romaine jusq'au VIIIe siecle, Revue historique T.211, Paris 1954, 280.

Слика 6

Слика 7

При тоа некои места на нивниот пат биле ограбени, меѓу нив и Скупи чии жители пред тоа го напуштиле градот и се засолниле во околните збегови²⁹). Археолошки гледано, Скупи во тоа време бил сосема запустен град, осиромашен и мал по обем.

Прокопије од Кајсареја пишува дека во времето на Јустинијан I Хуните, Словените и Антите речиси секоја година навлегувале во Илирик, цела Тракија, исто и во Хелада и Хелеспонт³⁰). Овие реторички зборови секако се претерани. Подрачјето на денешна Република Македонија за време на Јустинијан било само 2 или 3 пати ограбено од Варварите. Така, во 540 година "Хуните" (несомнено Кутригурите) го преминале Дунав и го прошетале Илирик до Халкидик на југ. Таму се поделиле и еден дел од нив продолжиле кон Грција до Истмос (Коринтска превлака) на југ, а другиот дел се упатиле кон Цариград на исток. При тоа страдале 32 укрепени места во Илирик³¹).

Може да претпоставиме дека тогаш страдале и низа места на нашето подрачје. Голема остава на бакарни и златни монети во големата рудничка тврдина на Црн Врв кај Кратово била закопана во 540 г. и најверојатно има врска со споменатиот поход од истата година³²).

Во 548 г. Словените преку Дунав во Илирик и продреле до Дирахион (Драч) на југозапад. При тоа тие освоиле низа слабо укрепени места и собрале од нив бројни заробеници³³). Главната насока им бил патот Најс-Улпиана-Скодра- Дирахион (денес Ниш-Приштина-Скадар-Драч), што значи дека не навлегле во нашите краишта. Сите слободни шпекулации околу тоа, дали тие тогаш скршнале и до нас, немаат основа.

Веќе во 550/51 година дошло до нова и уште поголема провала на Словените од зад Дунав во Илирик. Попат, кај Најс, тие слушнале дека во Сердика (Софија) во заседа чека славниот војсководач Германос со ромејска армија, за да ги удри од грб. Исплашени од тоа, Словените го напуштиле првобитниот план да одат преку Македонија до Солун на југ и скршнале на запад кон провинцијата Далмација. Таму Словените по прв пат презимиле на балканска почва³⁴). По сè изгледа дека ни во овој поход Словените не го загрозиле нашето подрачје.

Во 558/59 година преку Долниот Дунав Кутригурите, водени од каганот Заберган, а придружени од "подунавските Бугари" и од Словените. Ги опустошиле провинциите Долна Мезија и Тракија,

---

29. Marcellini Comitibus Chronikon (ed.Th.Mommsen, MGH AA XI, 1, Berolini 1893), c.100, sub a.517 ("Getae equites"); -sub a.518. Земјотресот го уништил пропаднатиот и запустениот град Скупи но не и неговите жители, кои избегале порано, пред доаѓањето на Варварите, засолнувајќи се во околните збегови.

30. Procopii Historia arcana 18, p.114.15-115.2; 23, p.141.19-142.11

31. Procopii De bello gotico II, 4, p.163.8-164.16; -Lemerle 1954, 285. Големата остава на златни и бакарни пари од Секулица кај Кратово била закопана токму во тоа време -сп. ја следната забелешка.

32. J. Кондијанов, Две остави на рановизантиски монети од Секулица, Кратово, МАА кн.11, Скопје 1987-89, 199-213.

33. Procopii V.G. III, 29, p.423.3-13. -Lemerle 1954, 286, ја поврзува оваа провала (со право) со големата инвазија од 550/51 г.

34. Procopii V.G. III, 40, p.475.19-483.15.

Европа и Родопи, а еден дел од нив тргнал кон Македонија. Дали при тоа Варварите јавале долж крајбрежниот Егнациски пат кон Солун - што е поверојатно - или го користеле многу посеверниот пат Сердика - Пауталија - Стоби - Солун, не се знае. По Егнацискиот пат тие потоа се вратиле назад во Тракија и преку Дунав дома, во Влашката низија. Не знаеме дали во овој поход бил зафатен и некој дел од нашата територија.

Во следните 20 години нема варварски провали во Илирик а тоа значи ниту во Македонија. Пишаните извори молчат. Само една низа на остави со скриени пари, закопани во 570/71 г. и најдени во наше време на просторот од Дунав на север до Солун на југ, навестуваат дека можеби во 571 година Словените од Средното Подунавје провалиле до Македонија на југ³⁵). Неколку депои од ова време се најдени и во Република Македонија, меѓу нив и во големата тврдина на Водно над Скопје. Тука, со археолошките ископувања во 1977 година, зад челната кула на акрополата стратиграфски издвоивме слој со силен пожар и уривање на обидието. Бројните наоди во слојов се датирани со 16 монети на Јустин II, ковани заклучно со 569/70 година³⁶).

Следниот словенски продир во Илирик се случил можеби во 578, а поверојатно во 580/81 година. При тоа Словените продреле на југ до Грција и останале таму можеби 4 години (од 581-584, според Јован Ефески)³⁷). Во тој поход несомнено страдале и нашите краишта.

Веќе во 584/85 година Аварите од Влашката низина, придружувани од Словените, преминале преку Долниот Дунав и почнале темелно да ги пустошат источнобалканските провинции. По тоа, движејќи се кон запад по крајбрежниот Егнациски пат, на 22. септември 586 г. Варварите стигнале до Солун³⁸). По неуспешната опсада на Солун тие се свртеле кон помалите градови и тврдини во Македонија. Тогаш ограбиле и уништиле сè што вредело да се ограбува. Овие уривања го претставуваат крајот на урбаниот живот во античка Македонија.

Низа остави на закопани пари кај нас го потврдуваат овој настан. Откриени се слоеви со силен пожар и уривање во градовите Баргала, Стоби, Хераклеја Линкестис и тврдините Баба кај Прилеп и Селце. Сите остави завршуваат со 584/85 година. Со овој слој завршува животот во сите споменати места³⁹).

Монемвасиската хроника споменува Словени на Пелопонез во 587/88 година. Тоа биле веројатно словенски групи кои по неуспешната опсада

---

35. В.Поповиќ, Једна непозната провала Словена за време Јустина II, Нумизматичар бр.4, Београд 1981, 111-126.

36. И.Микулчиќ, Старо Скопје, 1982, 50-51.

37. V.Popović, Au origines de la Slavisation del Balkans: la constitution des premieres scilavinies macédoniennes, CRAI, Paris 1982, 50-51.

38. Miracula ss.Demetrii I,12 -P.Lemerle, Les plus enciens recueils des miracles de Sint Demetrius eta pénétration des Slaves dans les Balkans, T.I, Paris 1979, 126.13-128.2

39. В.Аleksova and С.Mango, Bargala.A Preliminary Report, Dumbarn Oaks Papers No.25, Washington 1971, 273-275 (Баргала); -Т.Јанакиевски, Наоди на византиски монети... во Хераклеја Линкестис, МАА 4, Прилеп 1978, 189-203; -В.Поповиќ 1980, 242-243 (Хераклеја); -К.Кепески, Рановиз. остава на монети од Баба кај Прилеп, МАА3, Прилеп 1977, 183-193. Оставата од Стоби, ископана во објектот "Касино" во 1981 г., сеуште не е објавена.

на Солун во есента 586 г. продолжиле на југ во Грција Натамошните словенски продири преку Дунав кон Македонија и Грција во следните 30 години за нас веќе немаат практично значење, бидејќи животот на староседелците бил речиси целосно замрзн. Преживеаното ромејско население избегало во неколкуте големи неосвоени градови на Егејскиот брег и на островите, а некои избегале дури во Мала Азија или Јужна Италија и Сицилија.

Близу 400 тврдини и укрепени населби на подрачјето на Република Македонија, сите потврдени со монети и други археолошки наоди од 6. век, биле целосно напуштени во доцниот 6. век. По споменатите уривања уште само на 10-тина локалитети има траги од извесно живуркање. Монети и други наоди од времето по 586. до 615. година, се најдени во Хераклеја крај Битола, Баргала кај Штип, во големите кастели на Водно - Скопје и Давина кај Чучер близу Скопје; во рудничките тврдини кај Г. Дисан во Тиквеш, Калугерица и Шопур кај Радовиш, во Витолиште во Мариово, Стенче и Јегуновце кај Тетово; во Валандово. Архиепископскиот стол Јустинијана I се споменува за последен пат во 602 година. Тоа биле последните обиди, во стратешки најзначајните тврдини и градчиња на нашата територија да се обнови ромејската власт и воспостави контрола над изгубените територии. Сепак, овие обиди останале без поголем ефект⁴⁰.

Исидор од Севиља известува дека во петтата година од владеењето на Ираклие (614/15) словените целосно го окупирале просторот на Хелада (Грција)⁴¹. За да стигнат до таму, тие морале да минат и преку нашите краишта. Последните остатоци на ромејската власт и ромејскиот цивилизиран живот воопшто исчезнале по оваа инвазија. За жал, досега не се археолошки регистрирани ниту словенски населби ниту други траги од словенско присуство на подрачјето на Република Македонија. Најраните словенски наоди кај нас потекнуваат од 9. век. Што било пред тоа, останува загатка која чека да биде решена.

---

40. Близу 500 укрепени места доцноримско (средина на 3.-средина на 5 век) и рановизантиско време (доцн 5.- доцн 6. век) од кои една половина се и геодетски премерени и снимени, а сите се датирани со монети или други карактеристични наоди, со начинот на градење, форми на кули и др., со различни градби во или покрај нив (меѓу останатото тука се и 230 ранохристијански цркви), се класифицирани и идентификувани типолошки и функционално како градови и градчиња, укрепени села и збегови, руднички, погранични и царински укрепувања, попатни војнички кастели и стражи. Оваа многу обемна материја потпишаниот ја подготви за печатење во едицијата MBVF во Минхен, водена од Проф. Joahim Verner. Во рамките на оваа студија се прикажани и сите историски настани, а тоа значи и овие варварски упади што ги прикажуваме на ова место.

41. Љ. Максимовиќ, Северни Илирик у VI веку, Зб. радова Византолошког Института књ.19., Београд 1980, 21.57.

Ivan MIKULČIĆ

DIE BARBAREN IN MAKEDONIEN WÄHREND DER SPÄTANTIKE

(Zusammenfassung)

In der heimischen Fachliteratur fehlte bisher ein Überblick aller Spuren von den barbarischen Einfällen und Niederlassungen auf dem Boden Nordmakedoniens während der Spätantike. Die schriftlichen Quellen sind da nach L.Schmidt (Die Ostgermanen, 1941) für die Einfälle der Goten in dieses Gebiet von den Jahren 267/69 bis 379 angeführt. Dazu wurden auch alle bisher bekannte archäologische Funde beigelegt.

Der Einfall der Hunnen in diesen Raum in J.447 hat viel mehr Verwüstungen verursacht gehabt und auch deutlichere archäologische Spuren hinter sich gelassen. Eine Reihe von Städten in Nordmakedonien wurden dabei niedergebrannt und in Trümmern gelassen.

Im 6.Jh kann man zahlreiche Plünderungszüge neuer Barbaren völker aus Osteuropa in den Balkanraum folgen: der Kutriguren und Bulgaren, Awaren und Slawen. Nach dem Tode Justinian's I werden die slawischen Einfälle immer gewaltiger und die Plünderungen umfangreicher. Der grosse Feldzug der Slawen und Awaren im J.586, in dem unsere letzten Städte niedergebrannt wurden, stellt gleichzeitig das Ende des zivilisierten antiken Lebens in Nordmakedonien dar. Alles das ist auch mit archäologischen Funden unterstützt, vor allem durch Münzreihen in zahlreichen Hortfunden aus dieser Zeit gut dokumentiert und datiert.